basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NASIONALE SENIOR SERTIFIKAAT

GRAAD 12

LANDBOUBESTUURSPRAKTYKE

NOVEMBER 2025

NASIENRIGLYNE

PUNTE: 200

Hierdie nasienriglyne bestaan uit 14 bladsye.

Kopiereg voorbehou

AFDELING A

VRAAG 1

1.1 **Meervoudigekeuse**

1.1.1 D ✓✓
1.1.2 C ✓✓
1.1.3 A ✓✓
1.1.4 A ✓✓
1.1.5 B ✓✓
1.1.6 D ✓✓
1.1.7 B ✓✓
1.1.8 A ✓✓
1.1.9 C ✓✓
1.1.10 D ✓✓

(10 x 2) (20)

1.2 **Pasitems**

1.2.1 F ✓✓
1.2.2 K ✓✓
1.2.3 L ✓✓
1.2.4 C ✓✓
1.2.5 A ✓✓
1.2.6 H ✓✓
1.2.7 B ✓✓
1.2.8 J ✓✓
1.2.9 D ✓✓
1.2.10 G ✓✓

(10 x 2) (20)

1.3 **Landboukundige terme**

1.3.1 Produktiwiteit ✓
1.3.2 Verlies ✓
1.3.3 Marknavorsing ✓
1.3.4 Faktuur ✓
1.3.5 Bevriesing ✓

(5 x 1) (5)

1.4 **Onderstreepte woorde**

1.4.1 Agteruitgang/Degradering/Oorbeweiding✓
1.4.2 Termometer ✓
1.4.3 Besigheidsplan ✓
1.4.4 Verstandelike ✓
1.4.5 Higiëne ✓

(5 x 1) (5)

TOTAAL AFDELING A: 50

Kopiereg voorbehou

AFDELING B

VRAAG 2: FISIESE PLAASBEPLANNING

2.1 Faktore wat die vermoë van grond beperk om voedsel te produseer

2.1.1 Identifiseer faktore

(a) B ✓ (1)
(b) A ✓ (1)

2.1.2 Noem die prosesse wat PRENT C beïnvloed in plantegroei

- Respirasie ✓
- Transpirasie ✓
- Absorpsie van voedingstowwe ✓
- Fotosintese ✓ (Enige 3) (3)

2.2 Bespreek die effek van fotoperiode op plant en diere produksie

Gewas

- Elke gewas het 'n spesifieke minimum hoeveelheid lig ✓ wat dit moet ontvang om te produseer of groei ✓
- Dit hang af van die hoeveelheid daglig benodig ✓, want gewasse word verdeel in somer- of wintergewasse ✓
- Langer dagliglengte kan hoër produksie tot gevolg hê ✓, met veronderstelling dat toestande gunstig is ✓

Diere

- Sekere diere sal slegs tekens van estrus toon ✓, wanneer daglig verkort in Suid-Afrika ✓ (Enige 2 x 2) (4)

2.3 Kapitaal

2.3.1 Identifiseer tipe kapitaal

- A = Langtermyn kapitaal / vaste kapitaal ✓
- B = Korttermyn kapitaal / werkende kapitaal / vlottende kapitaal / bedryfskapitaal ✓
- C = Mediumtermyn kapitaal / roerende kapitaal / bewegende kapitaal / losgoedkapitaal ✓ (3)

2.3.2 Noem die probleme wat geassosieer word met kapitaal as 'n hulpbron

- Oorkapitalisering ✓
- Onderkapitalisering ✓
- Kapitaal is duur ✓
- Kapitaal is skaars ✓
- Kollateraal / sekuriteit vir lening mag nie genoeg wees nie ✓ (Enige 3) (3)

2.4 **Weiding en bestuur**

2.4.1 **Lei TWEE weidingspraktyke af wat lei tot PRENT B**

- Voldoen aan die korrekte drakrag / voorkom oorbeweiding / ✓
- Beoefen wisselweiding / voorkom kontinue beweiding ✓
- Ruskampe / winterkampe ✓ (Enige 2) (2)

2.4.2 **Verduidelik die effek van die volgende faktore op produksie wanneer na veld gebruik vir weiding verwys word.**

(a) **Smaaklikheid**

- Hoe smaakliker die veld, hoe meer sal die diere eet ✓
- ŉ Hoër inname sal lei tot hoër produksie ✓ (2)

(b) **Topografie**

- Steil hellings maak toegang tot weiding moeilik ✓
- Diere gebruik meer energie op steil hellings wat lei tot laer produksie ✓ (2)

(c) **Erosie**

- Beweiding van velde met hoër geërodeerde dele / areas sal minder gras beskikbaar hê dus ✓
- geërodeerde areas moet afgesper word wat lei tot minder weiding beskikbaar ✓ (2)

2.5 **Onderskei met toepaslike voorbeelde**

Gronddegradasie

- Is die verlies van grondkwaliteit en produktiwiteit ✓
- veroorsaak deur besoedeling, erosie, verbouing ✓ (2)

Grondbesoedeling

- Is die kontaminasie van die grond met chemiese / fisiese / biologiese stowwe wat die natuurlike balans van die grond versteur ✓
- soos bemestingstowwe, plaagdoders, onkruiddoders, houers, diere afval ✓ (2)

2.6 **Boerderymetodes**

2.6.1 **Identifiseer die boerderymetode**

- A – Ekstensiewe boerderymetode ✓
- B – Intensiewe boerderymetode ✓
- C – Semi-intensiewe boerderymetode ✓ (3)

2.6.2 **Beskryf die omgewing bekommernisse van Plaas B**

- Besoedeling van lug en grond ✓
- Diere welvaart in gevaar stel ✓
- Kontamineer water hulpbronne ✓
- Ophoop van afvalmateriaal ✓
- Degradasie van natuurlike hulpbronne ✓ (Enige 4) (4)

Kopiereg voorbehou

2.6.3 **Gee die voordele van A**

- Minder arbeid benodig ✓
- Minder kapitaal per eenheid benodig ✓
- Laer insetkoste / laer produksiekoste ✓
- Minder verspreiding van oordraagbare siektes ✓
- Benodig nie ekstra hulpbronne anders as natuurlike hulpbronne nie ✓
- Minder kapitaal benodig ✓ (Enige 2) (2)

2.7 **Klassifiseer werkers se siekte as direk of indirek.**

2.7.1 Indirek✓ (1)

2.7.2 Direk✓ (1)

2.7.3 Direk✓ (1)

2.7.4 Indirek✓ (1)

2.8 **Agritoerisme**

2.8.1 **Identifiseer DRIE metodes om toeriste se veiligheid te verseker vanuit die scenario**

- Verbeter infrastruktuur ✓
- Installeer waarneming toerusting in hoë risiko areas ✓
- Ontplooi inwoner patrollering / Hou vreemdelinge uit ✓ (Enige 3) (3)

2.8.2 **Beskryf hoe misdaad agritoerisme sektor kan affekteer**

- Meer geld spandeer op sekuriteitsmaatreëls ✓
- Verminder vraag na toerisme / verminder inkomende toeriste ✓
- Belemmer die groei van toerisme ✓
- Gee 'n negatiewe beeld van die bestemming ✓
- Verlies aan inkomste a.g.v. minder besoekers ✓
- Benadeel langtermyn volhoubare vraag na die sektor ✓
- Negatiewe impak op naby geleë gemeenskappe ✓ (Enige 4) (4)

2.8.3 **Kies die tipe toeris**

A – Kulturele toeris ✓
B – Avontuurlike toeris ✓
C – Opvoedkundige toeris ✓ (3)

[50]

VRAAG 3: BESIGHEIDSBEPLANNING, ENTREPRENEURSKAP, BEMARKING. PRYSBEPALING EN DIE BESTUURSPROSES

3.1 Sakeplan

3.1.1 Dui aan wat die letters van die 'SMART'-akroniem verteenwoordig

- S – Spesifiek ✓
- M – Meetbaar ✓
- A(H) – Haalbaar ✓
- R – Realisties ✓
- T – Tydraamwerk ✓ (5)

3.1.2 Verduidelik hoekom "*toename in verkope*" as 'n vae doel beskou word

- Dit is nie meetbaar nie ✓ want dit dui nie op toename in verkope in *hoeveelhede* aan nie ✓
- Dit het nie 'n tydraamwerk nie ✓ want dit dui nie die periode ter sprake aan nie ✓ (Enige 1 x 2) (2)

3.2 Definieer entrepreneur

- Is iemand wat 'n behoefte raaksien ✓ en dan 'n produk verkoop of 'n diens lewer om die behoefte te bevredig ✓

OF

- Is iemand wat 'n besigheidsgeleentheid kan raaksien ✓ en dan die waagmoed het om die risiko's te neem en die besigheid te bestuur ✓

(Enige 2) (2)

3.3 Besigheidsektor in landbou

3.3.1 Verskaffing van goedere en dienste

Sektor:

- Tersiêre landbousektor ✓ (1)

Voorbeeld:

- versekeringsmaatskappy ✓ **OF** implement verskaffers ✓ **OF** agritoerisme ✓ (Enige 1 voorbeeld) (1)

3.3.2 Voeg waarde toe tot landbouprodukte

Sektor:

- Sekondêre landbousektor ✓ (1)

Voorbeeld:

- bv. droë vrugteproduksie ✓ (1)

3.4 **Analiseer krities hoe die konsep van diversifikasie bydra tot besigheidsoorlewing**

- Diversifikasie verwys na ŉ toename in die hoeveelheid vertakkings of besighede ✓ wat bydra tot die totale inkomste van die plaas ✓
- Diversifikasie behels die produksie van verskeie gespesialiseerde produkte ✓ van ŉ basiese produk binne ŉ spesifieke vertakking ✓
- Diversifikasie behels spesialisasie om verskeie produkte te lewer ✓ om voedselsekerheid te verseker ✓
- Diversifikasie verminder die finansiële risiko's van ŉ boerdery besigheid ✓✓ (Enige 2 x 2) (4)

3.5 **Nismark**

3.5.1 **Noem TWEE maniere om ŉ nismark meer winsgewend te maak**

- Skep gefokuste bemarkingsveldtog ✓
- Ken die teikengehoor ✓
- Spreek verbruikers se behoeftes aan ✓
- Beoordeel jou kompetisie ✓ (Enige 2) (2)

3.5.2 **Onderskei tussen nismarkbemarking en massabemarking**

NISMARKBEMARKING	MASSABEMARKING
Teiken 'n spesifieke mark ✓	Teiken die totale mark ✓
Gewoonlik ŉ unieke produk met ŉ spesifieke groep in die gemeenskap ✓	Verskillende produkte met verskillende groepe in die gemeenskap ✓
Kompetisie is relatief laag ✓ (Enige 2)	Kompetisie is hoog ✓ (Enige 2)

(4)

3.6 **Tipes kompetisie in die landboukundige besigheidsektor**

3.6.1 **Direkte kompetisie**

- Besighede wat dieselfde produk of diens aanbied as joune in dieselfde mark ✓ (1)

3.6.2 **Indirekte kompetisie**

- Besighede wat dieselfde produkte gebruik as joune met ŉ ander doel ✓ (1)

3.7 **Vraag en aanbod op prys**

3.7.1 **Lei faktor af wat vraag beïnvloed**

- Prys ✓ (1)

3.7.2 **Noem invloed van prys op vraag**

- As die prys van die produk toeneem, verminder die vraag na die produk ✓

OF

- As die prys van die produk afneem, vermeerder die vraag na die produk ✓ (1)

3.7.3 **Verduidelik hoe toename in prys van die produk die winsgewendheid van die onderneming affekteer**

- Teen ŉ hoër prys van R12,00 per sak word minder wins gemaak ✓ want daar verkoop slegs 800 sakke ✓
- Teen ŉ hoër prys, sal die onderneming minder wins maak, ✓ want minder produkte verkoop teen dieselfde koste ✓ (Enige 1 x 2) (2)

3.8 **Gelykbreekpunt**

3.8.1 **Bereken gelykbreekpunt**

$$\text{Gelykbreekpunt} = \frac{\text{Vastekoste}}{\text{Prys – Veranderlike koste}}$$

$$= \frac{\text{R4 800,00}}{\text{R3 000,00 – R2 050,00} ✓} \quad \textbf{OF} \quad = \frac{\text{R4 800,00}}{\text{R950,00} ✓}$$

= 5,05 ton/ha ✓ (eenheid is noodsaaklik)

Rubriek

- Regte vervanging van waardes ✓ en antwoord met eenhede ✓

OF

- Net antwoord mét eenhede ✓✓ (2)

3.8.2 **Beskryf wat die resultaat sal wees vir die onderneming se wins of verlies**

- Teen 7 ton/ha sal die besigheid ŉ wins maak ✓
- Teen 4 ton/ha sal die besigheid ŉ verlies maak ✓ (2)

3.9 **Pas die kanaal van ’n vryebemarkingsstelsel**

3.9.1 Kontrakbemarking ✓ (1)

3.9.2 Vendusieverkope ✓ (1)

3.9.3 Internet bemarking ✓ (1)

3.10 **Beskryf hoe samewerking tussen boere in produk organisasies boere bevoordeel**

- Boere het beter toegang tot die mark deur gesamentlike bemarking en verspreiding ✓
- Daar is groter kontraktuele invloed tussen kopers van hul produkte en verskaffers van landbou insette ✓
- Daar is meer effektiewe produksie deur beter toegang tot tegniese kennis en risiko bestuur meganismes ✓
- Maak krediet meer beskikbaar vir boere deur onderhandelinge met die bank ✓
- Organiseer afslag namens die boere op inset koste ✓
- Staan boere by om marktendense waar te neem deur verskaffing van mark inligting ✓
- Adverteer landbouprodukte as geheel om boere se verkope te laat toeneem ✓ (Enige 2) (2)

3.11 **Noem bestuursrol**

3.11.1 **Toekenning van ’n bonus vir bereiking van produksieteiken**

- Motivering ✓ (1)

3.11.2 **Ontwikkel ’n sakeplan vir ’n nuwe onderneming**

- Beplanning ✓ (1)

3.11.3 **Rangskik plaaswerkers in spanne gebaseer op spesifieke vaardighede**

- Organisering ✓ (1)

3.11.4 **Opteken van personeelverlof in ’n verlofregister**

- Kontrole ✓ (1)

3.12 **Verduidelik waarom beplanning na verwys word as ’n dinamiese proses**

- Beplanning moet herhaal word soos omstandighede verander, ✓
- want landbouproduksie is ’n veranderende proses ✓
- a.g.v. tegnologiese vooruitgang of ✓
- a.g.v. veranderende bestedingstendense ✓
- a.g.v. klimaatsverandering ✓ (Enige 2) (2)

3.13 **Arbeid**

3.13.1 **Beskryf die term kontrak**

- ʼn Wetlike bindende dokument ✓
- tussen die werkgewer en die werknemer oor die aspekte van die werk ✓ (2)

3.13.2 **Noem die tipe plaaswerker**

- Permanente / voltydse werker ✓

Rede

- Die kontrak sal eindig met aftrede ✓ (2)

3.13.3 **Noem TWEE maniere om die ekonomiese toestand van die plaaswerkers te verbeter**

- Betaal beter lone ✓
- Verskaf aansporing (bonusse) vir werkers ✓
- Verskaf onderwys en opleiding vir werkers ✓
- Gaan vennootskapsooreenkomste met werkers aan ✓
- Betaal oortyd ✓ (Enige 2) (2)

[50]

VRAAG 4: FINANSIËLE BEPLANNING, REKORDHOUDING, OES, WAARDETOEVOEGING EN VERPAKKING

4.1 Identifiseer die tipe werker

4.1.1 • Voltydse werker ✓ (1)
4.1.2 • Geleentheidswerker ✓ (1)
4.1.3 • Deeltydse werker ✓ (1)
4.1.4 • Seisoenale werker ✓ (1)

4.2 Die Freshness Groentewinkel se transaksie met Boer Z

4.2.1 Voltooi kwitansie

(a) • Freshness Groentewinkel ✓ (1)
(b) • R700,00 ✓
• Sewe honderd rand alleen / Sewe honderd rand en geen/nul sent ✓ (2)
(c) • 100 koolkoppe ✓ (1)

4.2.2 Beskryf die nadele van ’n kontantbetaling

- Kontant kan verlore raak ✓
- Kontant kan gesteel word ✓
- ’n Kort papierspoor maak boekhouding moeilik ✓
- Kan lei tot korrupsie en belastingontduiking ✓ (Enige 3) (3)

4.2.3 Stel ’n beter manier van betaling voor

- Elektroniese betaling (EFO, Virtuele kaart, Bankkaart)✓ (1)

Voordele

- Maklike betaling ✓
- Veilige betaling ✓
- Elektroniese betalings laat ’n lang papierspoor wat rekordhouding maklik maak ✓ (Enige 1) (1)

4.3 Verduidelik die doel van ’n gedeeltelike begroting

- Vergelyk kostes en uitgawes ✓ van ’n mikro-onderneming ✓
- Vergelyk die veranderlike koste van die twee mikro-ondernemings ✓ om die inkomstes en die uitgawes te bepaal ✓ (Enige 1 x 2) (2)

Kopiereg voorbehou

4.4 **Gebruik ’n tabel om te onderskei tussen vaste koste en veranderlike koste**

VASTE KOSTE	VERANDERLIKE KOSTE
• Koste wat nie oor die korttermyn verander nie ✓ • Koste wat nie binne die korttermyn vermy kan word nie ✓ • Koste wat nie afhang van die grote en/of intensiteit van produksie nie ✓ (Enige 2)	• Koste kan verander binne die raamwerk van ’n spesifieke produksie struktuur ✓ • Koste wat binne die korttermyn vermy kan word ✓ • Kostes wat verander na gelang van grote en/of intensiteit van produksie ✓ (Enige 2)

(4)

4.5 **Bespreek kortliks die invloed van arbeidsbeplanning op werker effektiwiteit gebaseer op:**

4.5.1 **Beplanning van produksieproses**

- Piektye in arbeidsbehoeftes moet uitgesprei word ✓ oor verskillende vertakkings om te verseker dat minder arbeid benodig word ✓ (2)

4.5.2 **Fisiese beplanning van plaaseenhede**

- Plaasgeboue naby aan mekaar lei tot ✓ minder beweging tussen die geboue so werkers kan take vinniger voltooi ✓ (2)

4.5.3 **Daaglikse beplanning**

- Prioriteitstake moet eerste voltooi word afhangende van vaardigheid en beskikbare arbeid ✓, behoorlike verdeling van arbeid verhoog die produktiwiteit van die werkers ✓ (2)

4.6 **Noem die hoof aspekte van beplanning voor ’n gewas geoes word**

- Tyd van oes / begin datum en einddatum ✓
- Oes metode ✓
- Fasiliteite en toerusting benodig / beskermende klere ✓
- Arbeid vereistes ✓
- Finansiële aspekte ✓
- Vervoer vereistes ✓
- Gradering en/of sortering na gelang van mark vereistes ✓ (Enige 2) (2)

4.7 **Noem faktore wat bestuur moet word tydens die hantering van produkte**

- Vermorsing ✓
- Waterhulpbronne ✓
- Gesondheid van werkers ✓
- Higiëne van werkers ✓
- Handtering van produkte ✓
- Verpakking van produkte ✓
- Vervoer van produk ✓ (Enige 2) (2)

4.8 **Noem sigbare eienskappe om vrugte en groente te kategoriseer**

- Grootte ✓
- Kleur ✓
- Vorm / stadium van ontwikkeling ✓
- Tekstuur / varsheid ✓
- Siektes en peste ✓
- Beskadiging ✓
- Sindelikheid (skoon voorkoms)✓ (Enige 4) (4)

4.9 **Beskryf die voordele om graan te stoor en dit nie direk te bemark nie**

- Vermy die verkoop van graan as pryse laag is ✓
- Laat meer kontrole oor oes aksies toe / verhoog oes effektiwiteit / verlaag vervoer kostes ✓
- Laat tussentydse kontantvloei toe ✓
- Laat die verspreiding van verkope toe ✓
- Diversifiseer prys risiko ✓
- Help om inkomste vir belastingdoeleindes te bestuur ✓ (Enige 2) (2)

4.10 **Noem die faktore wanneer marknavorsing gedoen word voor waardetoevoeging tot produkte**

- Regerings beleid en regulasies ✓
- Sosio-ekonomiese kondisies ✓
- Vlak van besigheidsvaardigheid tussen die mense ✓
- Finansiële bystand van die bank of ander finansiële instellings ✓
- Die beskikbaarheid en koste van infrastruktuur ✓
- Mark ontwikkeling ✓
- Toegang tot gepaste tegnologie ✓ (Enige 3) (3)

4.11 **Beskryf die voordele van beroking as ʼn preserverings metode**

- Beperk groei van bakterieë en fungi deur vog te verminder ✓
- Rook help om bakterie-draende-insekte weg te hou gedurende die storing / droging proses ✓
- Voeg geur by die voedsel ✓ (Enige 2) (2)

4.12 **Verpakking**

4.12.1 **Klassifiseer na gelang van tipe verpakking**

STEWIGE VERPAKKING	SEMI-SOLIEDE VERPAKKING	BUIGBARE VERPAKKING
B✓	D✓	A/C✓

(3)

4.12.2 **Identifiseer produk wat gepreserveer is**

- B ✓ (1)

Motivering

- Die houer is lugdig / glas, geen toegang vir mikro-organismes nie ✓
- Tamatiesous het deur ŉ sekondêre verwerkingsproses gegaan ✓
- Tamatiesous het ŉ lang raklewe ✓ (Enige 1) (1)

4.12.3 **Identifiseer die produk wat die meeste blootgestel is aan bederf**

- C ✓ (1)

Rede

- Die sakkie van net laat vrye toegang vir mikro-organismes toe wat bederf kan veroorsaak ✓ (1)

4.13 **Noem aspekte wat oorweeg moet word wanneer verpakkingsmateriaal gekies word**

- Tipe produk wat verpak moet word ✓
- Tipe materiaal wat vir verpakking gebruik moet word ✓
- Doel van verpakking ✓
- Koste implikasies ✓
- Toerusting benodig ✓
- Of die verpakking in die verpakkingslyn gevorm moet word of voor verpakking begin ✓ (Enige 3) (3)

[50]

TOTAAL AFDELING B: 150
GROOTTOTAAL: 200

Kopiereg voorbehou